

УДК 378 „71” (477)

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ СФЕРИ ВИЩОЇ ОСВІТИ**Д. М. Загірняк**Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського
вул. Першотравнева, 20, м. Кременчук, 39600, Україна. E-mail: deniszagirniak@gmail.com

Ставши частиною світового освітнього простору, українська сфера вищої освіти зазнала ринкового реформування. Комерціалізація є сучасною світовою тенденцією розвитку вищої освіти. Західні вчені із сумнівом ставляться до підвищення рівня комерціалізації університетів, оскільки вбачають у ній загрозу класичним академічним цінностям. Компроміс між комерцією та академічними цінностями знайдений у філософії прагматизму, яка становить базис парадигми розвитку західних університетів. Науковці на пострадянському просторі не сприймають комерціалізацію як загрозу для вищої освіти. Недоліки вітчизняної вищої школи не сприймаються як системні, що потребують оновлення парадигми розвитку. Прагматична парадигма розвитку передбачає орієнтацію західних університетів на індивідуальні успіхи. Доктрина розвитку вітчизняної сфери вищої освіти орієнтована на реалізацію національних інтересів. Перехід до прагматичної парадигми розвитку дозволить українській вищій школі раціонально використовувати обмежені ресурси в інтересах суспільства.

Ключові слова: вища освіта, парадигма розвитку сфери вищої освіти, прагматизм, класичні академічні цінності, комерціалізація вищої школи.

**СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ
ОТЕЧЕСТВЕННОЙ СФЕРЫ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ****Д. М. Загірняк**Кременчугский национальный университет имени Михаила Остроградского
ул. Первомайская, 20, г. Кременчуг, 39600, Украина. E-mail: deniszagirniak@gmail.com

Став частью мирового образовательного пространства украинская сфера высшего образования подверглась рыночному реформированию. Коммерциализация является современной мировой тенденцией развития высшего образования. Западные учёные с сомнением относятся к повышению уровня коммерциализации университетов, поскольку видят в ней угрозу классическим академическим ценностям. Компромисс между коммерцией и академическими ценностями найден в философии прагматизма, которая составляет базис парадигмы развития западных университетов. Учёные на постсоветском пространстве не воспринимают коммерциализацию как угрозу для высшего образования. Недостатки отечественной высшей школы не воспринимаются как системные, требующие обновления парадигмы развития. Прагматическая парадигма развития предполагает ориентацию западных университетов на индивидуальные успехи. Доктрина развития отечественной сферы высшего образования ориентирована на реализацию национальных интересов. Переход на прагматичную парадигму развития позволит украинской высшей школе рационально использовать ограниченные ресурсы в интересах общества.

Ключевые слова: высшее образование, парадигма развития сферы высшего образования, прагматизм, классические академические ценности, коммерциализация высшей школы.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОБОТИ. Масштаб перетворень у вітчизняній сфері вищої освіти (СВО) за останню чверть століття перевершив усі гадані очікування. У 1991-2008 рр. багаторазово зросла кількість вищих навчальних закладів (ВНЗ) і чисельність студентів, а відтоді й до тепер має місце зворотна тенденція. У результаті чого вища освіта (ВО) набула масового характеру. До якісних метаморфоз слід віднести зміну економічної моделі ВО (плюралізм форм власності та комерціалізація діяльності ВНЗ), значну модернізацію існуючих і впровадження нових навчальних технологій, перехід на інший рівень міжнародного співробітництва, появу процедур, які детермінують якість освіти.

Кількісні та якісні пертурбації мали неоднозначні економічні та соціальні наслідки. З кожним роком їх оцінка стає дедалі критичнішою. Так, держава не в змозі у повному обсязі задовольнити фінансові потреби ВО. Щорічне скорочення чисельності студентів не дозволяє повною мірою реалізувати потенціал ВНЗ. Випускники вищів не можуть знайти роботу за фахом, а роботодавці задовольнити про-

фесійно-кваліфікаційні потреби. Отже, масштаб реформ обумовив величину наслідків. Усе більш помітним стає хронічний характер негативних явищ. У суспільній свідомості посилюються песимістичні погляди на реальність вітчизняної ВО. Слід визнати, що державні доктрини, стратегії та програми, що містять орієнтири розвитку, шляхи та методи їх досягнення, не забезпечили мріяного успіху розвитку СВО. Причина криється у відсутності плідної ідеї, яку необхідно вибрати як ідеологічний фундамент розвитку ВО. Отже, на порядку денному сучасної наукової думки стоїть питання щодо необхідності пошуку парадигми, що стане ідейною засадою програму української ВО.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій.

Необхідність реформ у СВО визнається освітньою спільнотою як провідних західних університетів, так і освітянами у пострадянських країнах. Х. Ортега-і-Гассет (José Ortega y Gasset) виклав класичне дослідження університетської освіти як своєрідної культурної та соціальної практики. Актуальність ідей автора за 70 років не зменшилась, а навпаки, у нові-

тніх реаліях набула нового змісту [1]. У дослідженні М. Нуссбаум (Martha Nussbaum) присутній «заклик до дії», план у якому модель освіти, що підриває підвалини демократії, замінена моделлю, що сприяє її розвитку [2]. Книга Б. Рідінгса (Bill Readings) здобула світове визначення завдяки філософському осмисленню історії західного університету та ролі у сучасності [3]. М. Шатток (Michael Shattock) запевняє, що успіх вишу зумовлюють якість освіти і науки, а не якість менеджменту. Однак рівень менеджменту створює умови для розквіту освіти і науки [4]. На збірці ВНЗ з різних континентів Б. Кларк (Burton Clark) демонструє їх адаптацію до нових потреб економіки і суспільства [5]. Професорське сприйняття тяжкого стану ВО Великобританії подано у монографії Т. Хассі та П. Сміта [6]. Слід зазначити, що зарубіжні вчені вбачають освітні реформи у комерційній модернізації діяльності ВНЗ. Пропагуючи успіхи в освіті та науці вони умовно позитивно сприймають комерційні нововведення. Але має місце полеміка щодо пошуку компромісу між класичними цінностями і сучасними орієнтирами розвитку ВО.

Інтерес науковців пострадянських країн до зарубіжного досвіду комерціалізації ВО має різні аспекти. Так, В. Григорука і Р. Пилипенка цікавлять західноєвропейський досвід державного і комерційного впливу на реформування вишів [7]. О. Калюжина (Е. Калюжина) характеризує доінституційну й інституційну стадії розвитку ВО, сучасні тенденції інституційних змін у контексті інформаційного суспільства [8]. О. Романовський визначив місце підприємництва у діяльності ВНЗ [9]. І. Пасінович висунула нову парадигму вітчизняної ВО з орієнтацією на ринкові засади [10]. Л. Цимбал зосередила увагу на властивостях регулювання ринку освітніх послуг в Україні [11]. Цим дослідженням притаманне пізнавальне ставлення до реформування ВО, за якого не ставиться під сумнів вектор змін, а піддаються критиці окремі негативні прояви.

Аналіз публікацій доводить єдність думок науковців на Заході та Сході щодо необхідності трансформації ВО з орієнтацією на сучасний світоустрій і науково-технічні досягнення цивілізації. Однак до тепер на пострадянських освітніх теренах учені не мають відповіді на питання, завдяки якій освітній парадигмі західні університети отримали значні здобутки за всіма напрямками діяльності. Під парадигмою (дав. гр. *παράδειγμα, paradeigma* – приклад, зразок) розуміють систему понять і уявлень, які іманентні періоду розвитку СВО.

Мета – з'ясувати загальні та важливі теоретичні обґрунтування, які становлять засади парадигми розвитку західних університетів і визначають концептуально-методологічний підхід до постановки і розв'язання нагальних проблем розвитку вітчизняної СВО.

МАТЕРІАЛ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ. Часові обмеження є типологічною рисою парадигми, а тому, передусім, необхідно з'ясувати принципову

позицію вчених до сучасних тенденцій реформування ВО. Необхідно визначити наявність парадоксальної ситуації: з'ясування думок фахівців щодо результатів власної діяльності подібно до того, як лікар діагностує стан свого здоров'я. Для освіти таке оцінювання є типовим, а для вітчизняної ВО воно ускладнюється тим, що, як правило, адміністратори вишів є чинними викладачами і науковцями. На думку Х. Ортега-і-Гассет, університетську реформу не можна звести ні до боротьби зі зловживаннями, ні до простого виправлення, оскільки вона завжди створює нові звичаї. Подібно до машини структура і функціонування вишу підвладні певному призначенню. Тому реформа університету має базуватися на визначенні місії [1]. Якщо дотримуватись логіки автора, то тотальну комерціалізацію ВО слід визнати місією, що сприймається, як мінімум, неоднозначно. М. Нуссбаум категорична у судженнях, коли протиставляє освіту, яка має на меті отримання прибутку, освіті, метою якої є більш усеосяжне виховання громадян своєї країни [2]. Висловлювання авторки ставлять під сумнів класичне сприйняття ринкових відносин у СВО.

З цього приводу варто дослухатись думки Б. Рідінгса, який відповідає на питання, чи, напевно кращий університет є найбагатшим? Відповідь формулюється у контексті суперечливості економічних критеріїв і культурного розвитку в управлінні вишем. У полемічній формі доводиться, що економічні критерії домінують над культурним розвитком народів і країн. Професійна праця інтерпретується автором не як спосіб культурного і морального вдосконалення, а як матеріальний продукт і дохід на душу населення. При цьому підходить соціальна відповідальність університету, його підзвітність суспільству – винятково питання послуг, що надаються за гроші [3]. Безкомпромісний за формою і прагматичний за змістом підхід Б. Рідінгса заслуговує на увагу, через відображення повного утилітаризму у сучасних соціально-економічних відносинах.

Х. Ортега-і-Гассет представив три функції, які утворюють місію університетської освіти: передача культури, навчання професії, наукові дослідження [1]. Названі автором функції прийнято інтерпретувати як класичні (традиційні) академічні цінності. Отож-то, західні фахівці дискутують щодо нанесення комерціалізацією шкоди цим цінностям.

Слід визнати наявність у західних учених сумнівів щодо наявності у СВО класичних ринкових відносин. Т. Хассі та П. Сміт вважають аналогію студента із замовником недоречною і шкідливою, бо чільні відмінності понять «клієнт» і «студент» є найбільш значущими у ВО. Упорядковані доведення авторів щодо відмінності студента, який «придбає» кваліфікацію, від клієнта як раціонального індивіда, для якого товар є задоволення потреб. По-перше, освіта – не товар у вітрині магазину, бо не існує на момент придбання. Студент не має можливості знати все про освітню послугу, навіть, коли отримав детальний опис від випускників ВНЗ. Освіта – це

складний комплекс переживань особи, бо передбачає взаємодію з людьми, ідеями, артефактами та процесами. По-друге, освітня спільнота визначає зміст «товару», тобто, чому та як навчати. Студент не в змозі оскаржити або винести судження щодо змісту освітньої послуги. По-третє, для оцінювання знання особі потрібен досвід, бо кваліфікація – це гіпотетична його наявність. Те, що не цінується спочатку, з досвідом сприймається як поважний внесок в індивідуальний успіх. По-четверте, відносини студента з викладачем інші, ніж клієнта з виробником товару через вирішення викладачем ступеня виконання студентом навчального завдання [6]. Наведена систематика констатує домінанту вишів у відносинах зі споживачами послуг вищої освіти (далі – ПВО). Якщо припустити, що відносини у СВО інші, ніж у сфері матеріального виробництва та інших сферах послуг, то виникає питання, до чого це зобов'язує? Інакше кажучи, чи передбачає специфіка відносин парадигму розвитку, яка виключає комерційні відносини суб'єктів СВО?

Б. Кларк дискутує з противниками ідеї підприємництва у СВО. Мотивуючи змінами у зовнішній і внутрішній сферах університету, він певен, що, незважаючи на широту, термін «підприємницькі» цілком визначає відносини і процедури, притаманні сучасному самостійному вишу. Автор вбачає у «колегіальному підприємстві» суть змін університетів на початку ХХІ ст. [5]. Отже, Б. Кларк бачить у підприємстві майбутнє ВО. Разом із тим, полемічна форма викладу передбачає, що він допускає альтернативні точки зору.

Резюмуючи думки західних фахівців, слід виокремити різне сприйняття комерціалізації СВО: від повного неприйняття – до абсолютної впевненості. Наявність протилежних точок зору передбачає необхідність з'ясування причин антагонізму та можливості пошуку компромісу.

Коли О. Романовський наголошує, що у багатьох ВНЗ світу відбуваються трансформаційні зміни, зумовлені об'єктивними обставинами, то, напевно, має на увазі вітчизняні виші, оскільки обставини тотожні реаліям ВО України (брак фінансування і послаблення державного контролю над ВНЗ, втрата престижу і конкурентоздатності великою кількістю ВНЗ) [9]. Автор не пояснює, звідки виникли ці обставини. Однак вони є прямим наслідком уведення підприємництва у СВО, тобто відбувається підміна причини і наслідків. Окрім переваг комерціалізації та підприємництва ВНЗ, І. Пасінович перераховує їх недоліки та небезпеки [10]. В. Григорук і Р. Пилипенко пояснюють, чому комерціалізація у ВО не завжди забезпечує її ефективність. Вони визначають чотири загрози повної комерціалізації наукових досліджень [7]. До особливостей ринку ПВО Л. Цимбал відносить регіональні диспропорції, низький вхідний бар'єр, відсутність єдиного підходу держави до контролю за діяльністю вишів різних форм власності, значну частку ВНЗ з малою чисельністю студентів, мізерним вибором спеціальностей і

багатьма відокремленими підрозділами [11]. Отже, вітчизняні фахівці бачать негативні сторони комерціалізації СВО, але при цьому не піддають сумніву ринковий вектор її розвитку.

Порівняння позицій зарубіжних і українських фахівців дозволяє зробити висновки. Так, незважаючи на позитивні результати комерціалізації університетів, серед зарубіжних авторів є такі, хто відверто сумнівається, і ті, хто готовий дискутувати. Навіть непохитні адепти комерціалізації, переконуючи інших, тим самим допускають наявність альтернативи. Отже, сумнів присутній у явній, непрямій і опосередкованій формах. Ринкові реформи української СВО протягом чверті століття не викликали у фахівців сумнівів щодо вибору шляху розвитку. Якщо зарубіжні фахівці акцентують увагу на комерціалізації діяльності університетів, то вітчизняні – аналізують становлення ринкових відносин у СВО. Різниця у підходах має пояснення. Застосування терміна «комерціалізація» щодо західних вишів означає підвищення рівня комерції їх діяльності. Фахівці на пострадянському просторі розуміють комерціалізацію як принцип реформування СВО. Саме підвищення рівня комерціалізації викликає у західних колег побоювання, зокрема у частині нехтування університетами традиційними академічними цінностями. ВНЗ пострадянських країн, імовірно, не досягли рівня підприємництва, щоб бачити проблему, або готові нехтувати академічними цінностями в умовах жорсткої конкуренції на ринку ПВО. Саму по собі наявність сумнівів слід сприймати як вихідну умову парадигми розвитку західних університетів (незалежно від форми прояву), яка орієнтує виші на досягнення власного успіху. Для пострадянських країн характерна відсутність сумнівів, яка поєднується з орієнтацією на колективні цінності, притаманні СВО у цілому.

Оскільки наявність сумнівів є типологічною рисою філософії прагматизму, то можна припустити, що західні університети сповідують прагматичну парадигму розвитку. Фундатор прагматизму Ч. Пірс стверджував, що людина є істотою, яка піддається сумнівам, а тому заради успіху вона повинна їх подолати [12]. Подолати сумнів означає знайти компроміс між комерціалізацією й академічними цінностями. Наприклад, М. Нуссбаум порівнює освіту, що має на меті отримання прибутку, з освітою, спрямованою на всеосяжне виховання громадян. Авторка наголошує, що національні інтереси демократичної держави орієнтовані на сильну економіку і розвинену ділову культуру. У свою чергу, економіка базується на гуманітарних науках і мистецтві, що створюють атмосферу відповідального й обачного управління, культуру новацій. Отже, існує одна форма навчання, що розвиває навички для отримання прибутку та виховує гідного громадянина. Потужна економіка вимагає стабільності демократичних інститутів, оскільки господарська діяльність – це спосіб досягнення мети, а не самоціль. Мало хто погодиться жити у процвітаючій недемократичній дер-

жаві [2]. Поглядам авторки притаманний прагматизм щодо розвитку ВО.

М. Шатток вважає успішними університетами ті, які заохочують клімат інновацій і розвитку, підтримують нові ідеї, винагороджують ініціативу. Він також наголошує, що новий фінансовий клімат потребує нових стилів стратегічного менеджменту в університетах, який не повинен змінити фундаментальні цілі [4]. Те, що М. Шатток не протиставляє інновації та новий фінансовий клімат провідним цінностям, свідчить про його прихильність до компромісу. З цього приводу О. Романовський у контексті університетського підприємництва зазначає, що академічну сутність ВНЗ визначає їх провідна суспільна місія розповсюдження нових знань та їх особливе місце у суспільстві. Автор поруч з науковою, культурною і просвітницькою місіями виокремлює підприємницько-виробничу та багато інших місій [9]. Поєднання сучасних і класичних більшою мірою функцій, ніж місій ВО відображає реалії її розвитку, а у теоретичній площині демонструє компроміс.

Б. Кларк приходять до розуміння «третього шляху», який позиціонує місце та роль університету між державою і ринком. Цей шлях демонструє здатність вишів бути самоврядними, що одночасно виключає виконання команд держави і реагування на ринковий попит «клієнтів». Потужні приватні університети приймають самостійні рішення, а не слідуєть вказівкам держави чи ринку. Великі державні університети, здобувши значну операційну автономію, чинять опір ринковому опортунізму, що уподібнює їх до торговельних центрів. Вони повинні перейти від автономії пасивної, яка небезпечна стагнацією, до автономії проактивної, що загрожує невизначеністю змін [5]. Отже, компроміс Б. Кларка демонструє його відданість прагматичній парадигмі розвитку ВО.

На думку Т. Хассі та П. Сміт, відносини студента і вишу подібні до відносин громадянина і держави, аніж клієнта і супермаркету, бо, окрім прав і обов'язків, сторони мають довіряти одна одній. Діяльність ВНЗ залежить від взаємної залученості, вигідної всім та пов'язаної з довірою, котра підкріплена санкціями та привілеями. Особі потрібна освіта, щоб бути громадянином. Кожен повинен відчувати, що має рівні права на освіту, які ні обмежені платоспроможністю. Натомість університети можуть сподіватися, що студенти не будуть витрачати дорогі суспільні ресурси. Комерційні угоди на ПВО автори вважають політичною дурістю, що схильна до підриву нормальної освіти і може стати соціальною пухлиною [6]. Патетика авторів більше схожа на політичний маніфест, орієнтований на соціальні цінності. Міркування авторів щодо довіри, перетворення особи на громадянина, освітньої рівноправності, громадянської відповідальності студентів мають декларативний характер. Але навіть утопічні сентенції виражають наміри авторів досягти компромісу, який у їх інтерпретації представлений як «взаємна залученість, що вигідна всім».

Розмірковуючи про досконалість, Б. Рідінгс дійшов висновку, що єдиним її критерієм є успішна діяльність університетів на ринкових теренах. Він виходить з того, що у США ідея нації завжди була абстрактною, основою на обіцянці, а не на традиції. Через те що американська культура стала структурним оксюмороном, ідея Університету втратила сенс. Головним у діяльності вишу для автора є позитивний фінансовий результат [3]. Б. Рідінгс – типовий представник практицизму, оскільки первинність результату є опорною рисою цієї філософії [12]. Виходячи з логіки прагматизму, сумнів слід уважати подоланим за умови позитивних наслідків дій суб'єкта. Американські ВНЗ досягли успіху за рахунок комерціалізації, жертвуючи класичними академічними цінностями, а отже, компромісу досягнуто.

Таким чином, кожен західний учений має своє уявлення про подолання сумніву, але при цьому всі вірують у позитивний результат розв'язання дилеми між класичними академічними цінностями і комерціалізацією СВО. До речі, В. Григорук і Р. Пилипенко впевнені, що «говорити тільки про негативну роль комерціалізації в університетському житті не має підстав» [7].

Якщо істиною у прагматизмі вважається результат, то віра в нього опосередковує прагнення діяти заради подолання сумнівів. Отже, віра як риса прагматизму є рушійною силою, що забезпечує успіх західним університетам. Так, М. Нуссбаум вважає, що її книжка про те, до чого повинні прагнути університети. Доки університети не зрозуміють, до чого їм треба прагнути, вони не зможуть передати знання тим, хто їх потребує [2].

Як вбачає М. Шатток, украй важливим є визначення університетом глобальних цілей як довгострокових, але здійснених, так і тих, які необхідно досягти у певні часові межі. Він звертає увагу, що, на відміну від більшості організацій, стратегія вишу щодо його основного бізнесу визначається як безліч деталізованих рішень (мікрорівень) і стратегічних рішень (макрорівень) [4]. Аналогічної думки дотримується О. Романовський, коли перераховує 14 унікальних місій ВНЗ [9]. Множинність місій ВНЗ передбачає різноманітність цілей і, відповідно, прагнень їх досягти. Отже, віра у результат – комплекс переконань, реалізація яких передбачає емерджентний ефект діяльності вишів.

Розв'язання університетами проблеми самовизначення Б. Кларк пов'язує з наявністю у них прагнення до підприємництва і готовності генерувати ресурси на будівництво майбутнього. Самодостатність університетів він пов'язує з прагненням самим вибирати шлях розвитку в умовах крайньої невизначеності швидко мінливого світу [5]. Б. Кларк звертає увагу, що тільки прагнення до результату, віра у його позитивність і готовність докласти до цього максимум зусиль можуть забезпечити операційну самостійність університету.

Отже, західні фахівці вважають, що знання того, як подолати сумнів, породжує віру в успіх. Віра є

ніщо інше, як переконання у правильності вибору шляхів і методів подолання сумніву, що наочно демонструє те, до чого повинен прагнути університет [14]. Переконання ґрунтуються на досвіді, який свідчить про вміння університету реалізовувати свій потенціал.

У запропонованій І. Пасінович освітній парадигмі метою ВО є підготовка людини до самореалізації, на відміну від класичної парадигми, яка ставила за мету кадрове забезпечення економіки і суспільства. Класичну дисциплінарну організацію змісту навчання змінено на міждисциплінарну. Передачу готових знань і методів розв'язання проблем трансформовано у формування здатності особи генерувати та застосовувати нові знання. У новій парадигмі викладачі є партнерами студентів у здобутті знань. Основу класичної – складала концепція «навчання на все життя», а нової – «навчання впродовж всього життя». Отже, нова парадигма зміщує акценти з процесу навчання на кінцеві результати та, на думку авторки, має лягти в основу державної політики у СВО [10].

Спираючись на концепцію «трьох хвиль» Е. Тоффлера (Alvin Toffler) [13], О. Калюжина констатує вступ більшості розвинутих країн в інформаційну стадію розвитку суспільства, якій притаманна економіка, основана на виробництві знань, збільшенні наукомістких виробництв, перерозподілі трудових ресурсів. Базовими характеристиками інформаційної трансформації ВО авторка вважає: індивідуалізацію, десинхронізацію, демасовість, мінімізацію, децентралізацію, глобалізацію і різноманіття способів отримання освіти [8].

Л. Цимбал переконана, що регулювання ринку освітніх послуг має ґрунтуватися на засадах визначення основних характеристик і чіткому баченні перспектив розвитку. Авторка перераховує тенденції, що відбуватимуться у середньостроковій перспективі на ринку освітніх послуг [11].

Отже, на пострадянських освітніх теренах учені мають інше уявлення щодо цілеполягання у ВО, ніж їх західні колеги. Представлені точки зору свідчать про наявність суспільних цілей розвитку СВО. Однак І. Пасінович вказує на результативність нової освітньої парадигми, а О. Калюжна звертається до футурологічних теорій, що демонструє прихильність до західного світогляду.

ВИСНОВКИ. Вищевикладене дозволило зробити висновки. По-перше, вибраний чверть століття тому ринковий вектор розвитку української СВО був частиною світового тренду комерціалізації ВО. У міру збільшення рівня комерціалізації європейських та американських університетів в освітньому просторі посилювалася дискусія щодо послаблення і навіть втрати класичних академічних цінностей. Освітнє співтовариство розділилося на три табори – прихильників і супротивників комерціалізації, а також тих, хто нейтрально ставився до цього явища. Підсумком дискусії став сумнів щодо домінування комерційної складової у діяльності університетів над

культурними та іншими цінностями. По суті, сумнів є ідеологічною засадою парадигми розвитку західних університетів, та частиною американської філософії прагматизму, а отже, вибір університетами прагматичної парадигми розвитку – типовий для західного суспільства. Через чверть століття ринкових реформ української СВО їх негативні наслідки очевидні, але вітчизняній освітній спільноті ще обмаль розуміння загрози класичним академічним цінностям. Якщо українські ринкові реформи від початку орієнтовані на СВО у цілому, то комерціалізація західних університетів передбачає самостійний вибір форм і методів. Принциповість відмінностей демонструє наявність різних ідеологічних платформ парадигм розвитку української СВО і західних університетів.

По-друге, дискусія щодо підриву комерціалізацією університетів демократичних підвалів західного суспільства була приводом для пошуку ідеологічних рішень у царині компромісу між економічною користю та класичними академічними цінностями. Розуміння необхідності ідеологічного примирення позначилося на діяльності провідних західних університетів, які успішно здійснюють багатовекторну орієнтацію розвитку. Тільки фінансово успішні університети можуть дозволити гуманітаризацію освітнього процесу. Бажання ж уникнути конфліктів є незаперечним доказом наявності ідей прагматизму у парадигмі розвитку західних університетів. У свою чергу, здійснюване державою перманентне реформування української СВО акцентує увагу на організаційно-правових аспектах, уникаючи питань формування ідеологічної платформи парадигми розвитку. Розуміння неможливості усунення окремих недоліків без наявності ідеологічної платформи розвитку ВО неминуче вимагатиме від вітчизняної освітньої спільноти дій щодо формування, можливо, прагматичної парадигми.

По-третє, практика переконливо довела, що для західних університетів має значення «ціна», яку вони заплатили за успіх. Постійне подолання сумніву створює сприятливі умови для формування університетами цілей. Історія цивілізації свідчить, що мета реалізується за наявності віри в успіх. Саме це переконання, яке ґрунтується на розумінні необхідності пошуку компромісу між економічною вигодою та класичними академічними цінностями, дозволяє університетам сформулювати мету і визначити завдання розвитку. Фундаментом переконань є практичний досвід, який не тільки дозволяє уникнути помилкових рішень, але, насамперед, є будівельним матеріалом для ідеологічних конструкцій. Для західних університетів першорядне значення має приватний досвід, оснований на можливостях, а отже, кожен з них має власну віру в успіх. Віра в особистий успіх є наріжним каменем філософії прагматизму, що засвідчує наявність прагматичної парадигми розвитку західних університетів. Реформування української СВО орієнтоване на результат у національному масштабі, що потребує чималих зусиль.

Перехід вітчизняної ВО на прагматичну парадигму розвитку дозволить зосередити обмежені ресурси на найперспективніших напрямках і суб'єктах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ортега-и-Гассет Х. Миссия университета [пер. с исп. М.Н. Голубевой; ред. перевода А.М. Корбут; под общ. ред. М.А. Гусаковского]. – Мн.: БГУ, 2005. – 104 с.
2. Нуссбаум М. Не ради прибыли: зачем демократии нужны гуманитарные науки [пер. с англ. М. Бендет; под науч. ред. А. Смирнова]. – М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2014. – 192 с.
3. Ридигинс Б. Университеты в руинах [пер. с англ. А.М. Корбута]. – М.: Изд. дом Гос. ун-та Высшей школы экономики, 2010. – 304 с.
4. Shattock M. *Managing successful universities*. – Berkshire: Society for Research into Higher Education & Open University Press, 2003. – 201 p.
5. Кларк Б.Р. Поддержание изменений в университетах. Преимущество кейс-стади и концепций [пер. с англ. Е. Стёпкиной]. – М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2011. – 312 с.
6. Hussey T., Smith P. *The trouble with higher education: a critical examination of our universities*. – New York and London: Routledge, 2010. – 153 p.
7. Григорук В., Пилипенко Р. Державний та комерційний вплив на реформування університетів: західноєвропейський досвід // Вища школа. – 2011. – № 10. – С. 32–36.
8. Каложина Е.В. Социально-исторические модели высшего образования // Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 7. Философия. Социология и социальные технологии. – 2011. – № 1(13). – С. 123–127.
9. Романовський О. Розвиток університетського підприємництва // Вища школа. – 2011. – № 10. – С. 37–53.
10. Пасінович І.І. Державне регулювання вищої освіти в умовах ринкових відносин: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством». – Львів, 2009. – 20 с.
11. Цимбал Л.І. Особливості регулювання ринку освітніх послуг в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством». – Чернігів, 2010. – 20 с.
12. Пирс Ч.С. Начала прагматизма. Том 1 / [пер. с англ., предисл. В.В. Кирюшенко, М.В. Колопотина]. – СПб.: Лаборатория Метафизических Исследований философского факультета СПбГУ; Алетейя, 2000. – 320 с.
13. Тоффлер Е. Третья хвиля [пер. з англ. А. Євса, за ред. В. Шовкуна. – 2000. – Київ: Видавничий дім «Всесвіт». – 480 с.
14. Загірняк Д.М. Проблеми та парадигма розвитку вітчизняного ринку освітніх послуг // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – Северодонецьк: СНУ. – 2016. – № 6(230). – С. 59–65.

**THE UP-TO-DATE STATE AND THE PROSPECTS OF THE DEVELOPMENT
OF UKRAINIAN FIELD OF HIGHER EDUCATION**

D. Zagirniak

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

vul. Pershotravneva, 20, Kremenchuk, 39600, Ukraine. E-mail: deniszagirniak@gmail.com

Purpose. To elucidate the general and important theoretical substantiation, which form the basis of the paradigm of the development of western universities, and to define the conceptual and methodological approach to the formulation and solution of the urgent problems of the development of the national self-government. **Methodology.** Being now part of the world educational space, Ukrainian field of higher education has undergone market reform. Commercialization is a modern world tendency of higher education development. Western scientists are doubtful of increasing the level of universities commercialization as they consider it a threat to classical academic values. **Results.** A compromise between commerce and academic values has been found in the pragmatism philosophy, which is the basis of the paradigm of the development of Western universities. Scientists in the post-Soviet space do not see commercialization as a threat to higher education. The faults of Ukrainian higher education are not taken as systemic drawbacks that require the renewal of the development paradigm. **Practical value.** The pragmatic paradigm of development implies the orientation of Western universities to individual success. The doctrine of the development of Ukrainian field of higher education is oriented to the realization of national interests. Transfer to the pragmatic paradigm of development will enable Ukrainian higher school to use rationally the limited resources in the interests of the society.

Key words: higher education, paradigm of development of the field of higher education, pragmatism, classical academic values, higher school commercialization.

REFERENS

1. Ortega, G.H. (2005), *University mission*, BSU, 104 p.
2. Nussbaum, M. (2014), *Not for Profit: Why Democracy Needs Humanities*, Moscow Publishing House of the Higher School of Economics, 192 p.
3. Ridigins, B. (2010), *Universities in ruins*, Moscow Publishing House of State University of the Higher School of Economics, 304 p.
4. Shattock, M. (2003), *Managing successful universities*, Berkshire : Society for Research into Higher Education & Open University Press, 201 p.

5. Clark, B.R. (2011), Maintenance of changes in universities. Continuity of case studies and concepts, Moscow Publishing House of State University of the Higher School of Economics, 312 p.

6. Hussey, T. (2010), The trouble with higher education: a critical examination of our universities, New York and London: Routledge, 153 p.

7. Grigoruk, V. (2011), State and Commercial Impact on the Reform of Universities: Western European Experience, *Higher School*, No. 10, p.32-36.

8. Kalyuzhina, E.V. (2011), Socio-historical models of higher education, *Bulletin of Volgograd State University. Series 7. Philosophy. Sociology and social technologies*, No. 1 (13), p. 123-127.

9. Romanovskii, O. (2011), Development of university entrepreneurship, *Higher school*, No. 10, p. 37-53.

10. Pasinovich, I.I. (2009), State regulation of higher education in conditions of market relations: *author's abstract. dis for obtaining sciences. Degree Candidate*

econ Sciences: 08.00.03 "Economics and Management of the National Economy", Lviv, 20 p.

11. Tsymbal, L.I. (2011), Features of regulation of the educational services market in Ukraine: *author's abstract. dis for obtaining sciences. Degree Candidate econ Sciences: special 08.00.03 "Economics and Management of the National Economy"*, Chernihiv, 20 p.

12. Pierce, C.S. (2011), Foundations of pragmatism, St. Petersburg: Laboratory of Metaphysical Studies of the Philosophical Faculty of St. Petersburg State University; Altaiya, 320 p.

13. Toffler, E. (2011), Third Wave, Kyiv : Publishing House "Vsesvit", 480 p.

14. Zagirnyak, D.M. (2016), Problems and paradigm of development of the domestic market of educational services, *Bulletin of the East-Ukrainian National University named after Volodymyr Dahl, Severodonetsk: SNU*, No. 6 (230), p. 59-65.

Стаття надійшла 03.11.2017.